

УДК 781.65+378.147:7.071.2

МУЗИЧНА ІМПРОВІЗАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МУЗИКАНТІВ-ІНСТРУМЕНТАЛІСТІВ У ВНЗ

Пістунова Т.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

Розглядаються трансформаційні процеси в системі музичної освіти. Акцентується увага на необхідності створення комплексів професійно-орієнтованих дисциплін, на детальному вивченні взаємодії новітніх процесів підготовки бакалаврів музичного мистецтва – артистів ансамблів, оркестрів, керівників творчих колективів. Виокремлюється проблема впровадження наскрізної підготовки з музичної імпровізації як системи музичного мислення, виконавської майстерності, колективного музикування, творчої реалізації музиканта-інструменталіста. Вивчається ретроспективний погляд на: імпровізаційні форми музикування; впровадження інноваційних освітніх технологій навчання; психолого-комунікативний аспект; формування системи цінностей професійного музиканта.

Ключові слова: освіта, трансформаційні процеси, музична імпровізація, виконавство.

Актуальність проблеми. Відповідно до державних стандартів навчання у ВНЗ України мистецького спрямування, значної трансформації зазнають навчальні плани та програми. З метою пристосування освітньої діяльності до динаміки сучасного життя, до стандартів та вимог європейської системи вищої освіти впроваджуються інноваційні освітні технології, вдосконалюються моделі навчальних програм і, відповідно, розробляються комплекси професійно-орієнтованих дисциплін. Зазначене передбачає особливу увагу до самостійної та практичної діяльності, як домінуючої у професійній підготовці фахівців мистецької галузі. Невід'ємним компонентом процесу підготовки професійного музиканта-інструменталіста є музична імпровізація, яка акумулює в собі музично-теоретичні, спеціальні фахові знання та практичні навички.

Дослідження та публікації. Мистецтво імпровізації обґрунтовано у фундаментальних педагогічних та психологічних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених (С. Барбан, Н. Корихалова, В. Медушевський, В. Москаленко, С. Назайкінський та ін.), а також у методичній та творчій діяльності провідних майстрів-виконавців й композиторів (І. Бриль, В. Симоненко, Ю. Панас'є, У. Сарджент, М. Скорик, Ч. Корія, Дж. Ширінг, В. Пацера, І. Закус, Н. Лебедева, Р. Іванов та ін.). У вітчизняній науковій літературі розглядається проблема педагогічної імпровізації, зокрема в дослідженнях О. Башкір, О. Олексюк.

Особливу увагу вчені приділяють імпровізації в джазі. Відзначимо роботи таких дослідників і методистів: «Лексикон джаза» В. Симоненка, «Техніка аккомпанементу на шестиструнній гітарі» В. Молоткова у співавторстві з В. Маніловим, «Практика джазового басового аккомпанементу» Ю. Маркова, «Українська естрадна музика і фольклор: взаємопроникнення і синтез» В. Тормахової, «Джазінг як форма взаємодії академічного та «третього» пластів у джазі» О. Воропаєвої, «Школа джазової імпровізації» Ю. Маркіна, «Українські джазові стандарти» І. Закуса і інші.

Концепт традицій та інновацій у сучасній мистецькій освіті розглядається у дослідженнях відомих науковців – О. Рудницької, В. Шульгіної, О. Олексюк, К. Фадєєвої, О. Чайковської та інших.

Зазначені наукові розвідки, посібники, методичні праці слугують підґрунтям підготовки му-

зикантів-інструменталістів в системі сучасної вітчизняної музичної освіти.

Метою статті є аналіз трансформаційних процесів в системі музичної освіти зумовлений вимогами сьогодення та визначення у цьому контексті імпровізації як основного компоненту професійної підготовки музиканта-інструменталіста.

Виклад основного матеріалу. Сучасна музична освіта прагне знайти чіткі параметри співвідношення традиційних і новаторських підходів до навчання, що максимально сприяють творчому розкриттю особистості та пропагують умови психологічного комфорту майбутніх фахівців. Трансформаційні процеси, зокрема, акцентуація освіти на практичній та самостійній підготовці музикантів у мистецьких ВНЗ дали поштовх для осмислення змісту навчальних програм з музично-теоретичної та практичної фахової підготовки студентів. Завданнями новітніх програм є – створення навчальних комплексів, які структурно нагадують трикутник або піраміду, в основі якої – комплекс дисциплін музично-теоретичного спрямування, далі – спеціальні фахові дисципліни і вершина – практична підготовка. Взаємодія означених комплексів розвиває музичне мислення, творчу фантазію, емоційну розкутість, а головне має психолого-комунікативний аспект.

Ефективність впровадження, будь-якої моделі навчання, залежить від низки факторів – мотивації, системи цінностей, культурного контексту, адже сутність процесу навчання – формування особистості, забезпечення умов для розвитку духовних сил студента, його соціалізація, розширення музично-виконавського досвіду, оволодіння культурними моделями в особистісному становленні.

Вивчення професійно-орієнтованих дисциплін у системі підготовки музикантів-інструменталістів оптимізується за умови комплексного наскрізного застосування музичної імпровізації від початкової ланки освіти через середню – до вищої в різних напрямках інструментального виконавства. Засобами техніки імпровізації виконавець інтерпретує свій стиль та музичну мову, демонструє особливий тип музичного мислення, опановує технологічні прийоми, естетико-стильові функції.

Ідея музичної імпровізації вимагає від виконавця поряд з технічними навичками, концентрації уваги на пропорції гармонічних побудов,

ладових, звуковисотних тембрів, ритмоінтонацій, режисурі звукової архітекτονіки (за В. Чинаєвим) [5, с. 236], що ускладнюється моментальним інтуїтивним музичним уявленням та має психолого-комунікативну компоненту.

Музична імпровізація забезпечує набуття умінь осмисленої вільної інтерпретації музичних творів різних епох, стилів та жанрів, емоційного комфорту під час концертного виконання. За таких умов від імпровізатора транслюється музичний зміст, художня ідея-символ що упорядковується через послідовність сигналів, натяків, ключів до декодування інформації слухачем. Це дає змогу майбутньому виконавцю накопичувати своєрідний ряд кодових репертуарів та розвиває здібність до кодового переключення, наприклад, у формі зміни стилів [2].

Для глибокого розуміння проблеми необхідно розглянути імпровізацію у мистецтвознавчому аспекті. Так, виконавська поетика музичного твору імпровізаційна за своєю природою. Її своєрідність полягає в тому, що вона тяжіє не стільки до традиційних засобів втілення музичного образу (артикуляція, темп, динаміка, ритм тощо) скільки до ідеї вільного музичного висловлювання, високого рівня виконавської майстерності. Історично-ретроспективний погляд на еволюцію імпровізаційного мистецтва розкриває розмаїття музичних форм:

- мобільні імпровізаційні структури, що склалися у практиці фольклору;
 - так звані «вільні фантазії» в епоху бароко, наприклад, імпровізаційне мистецтво А. Фреско-бальді, Й. Баха та його синів;
 - інструментальні та вокальні каденції.
- Окремо зазначимо імпровізаційні елементи:
- basso continuo, мелізми;
 - жанрово-стильове інтерпретаційне музикування (Ф. Ліст, Ф. Шопен).

Імпровізаційна форма музикування склалася у контексті західно-європейського музичного виконавства. У XVI–XVII ст. теоретично розрізняли composition (створення музики) та sortisatio (імпровізаційний контрапункт). Зазначимо, що для цього часу є привілеї імпровізаторів над композиторами і сольної імпровізації над ансамблевою. Так, при виконанні генерал-баса інструменталіст спирався на цифрований бас, котрий виглядав як стенографічний запис. Не дивлячись на видатні досягнення, мистецтво імпровізації у XIX ст. занепадає. Це пов'язано з процесом бурхливого розвитку виконавства та інструментарію, в якому музична педагогіка відокремлювала підготовку композиторів та виконавців. Каденції у інструментальних концертах розучуються по нотах і виконуються «дослівно».

В процесі пошуку інтерпретаційних ідей, у XX ст. на початку XXI ст., імпровізація переживає новий підйом у таких напрямках як джаз, алеаторичні форми сучасної музики. Інструментальне виконавство, а саме, колективне музикування стає самостійним видом імпровізації.

Колективне музикування як самостійний вид імпровізації знайшло своє відображення у комплексі навчальних програм запропонованих для студентів-інструменталістів. Тематика курсів спрямована на реалізацію теоретичної підготовки, зокрема з гармонії, поліфонії, аналізу музич-

них форм, аранжування, композиції, стильових, жанрових особливостей музичних творів та засвоєння спеціальних фахових знань і практичних навичок з фаху, ансамблю, оркестровому класу, сольного-ансамблевого практикуму.

Окреслимо основні компоненти професійно-орієнтованих програм:

1. Теоретико-практичний:

- функціональна гармонія (акордика, гармонізація, цифровка);
- джазова гармонія;
- сольфеджіо, джазове сольфеджіо;
- поліфонія, поліфонія в джазі;
- аналіз музичних творів;
- аранжування (контрапункт, фактурні, гармонічні, фігураційні, артикуляційні, ритмічні прийоми, ритмоінтонаційні формули);
- композиція (жанрова стилізація, основи формоутворення, класичні та синтетичні форми).

2. Виконавський:

- ансамблеве музикування в однорідних та різнорідних складах інструментальних груп (дуетах, тріо, квартетах, квінтетах і ін.);
- музикування у творчому колективі (імпровізаційне «коло»);
- сольне виконавство (створення сольних імпровізаційних епізодів, накопичення концертного репертуару, читання нот з листа, основи акомпанементу);
- опанування сучасного інструментарію, інноваційних технологій (комп'ютерних програм, допоміжного обладнання);
- використання інформаційних джерел (фахова література, репертуарний пошук, відео-та аудіо-школи, майстер-класи провідних музикантів світу, on line спілкування).

Колективне музикування як самостійний вид імпровізації передбачає застосування ігрових моделей навчання. Студенти залучаються до виконавської діяльності, виступають в ролі соліста, артиста ансамблю, оркестру, концертмейстера тощо. Ансамблева гра та імпровізаційне «коло», зумовлює ставлення до ансамблю як до живого організму однією з прикмет якого є згуртованість учасників, адже модель співтворчості в ансамблі подібна до життєвої комунікації. Окрім того кожному з учасників відведена оригінальна роль основного виконавця, лідера або сублидера. Слід зауважити, що означені ролі почергово виконує кожен з учасників ансамблю. Ансамблеве музикування формує характер особистості, допомагає психологічній адаптації у колективі, розвиває ініціативність та відповідальність, удосконалює культуру спілкування. Отже, поєднання традиційної індивідуальної форми навчання та новаційної форми – колективного музикування (імпровізації) є суттєвими для музиканта-інструменталіста. Співтворчість, варіативна можливість у створенні різних мікро ситуацій спілкування, діалогова взаємодія між музикантами у творчому колективі, розуміння ролі диригента, соліста-імпровізатора, спонукання до оцінкових суджень є активними елементами впливу на формування професійного музиканта. Комплексне навчання передбачає поступовість у здобутті знань, наскрізність імпровізаційної підготовки, розробки новітніх навчально-методичних комплексів.

Впровадження ігрової моделі у колективне музикування поєднується із використанням у навчальному процесі новітніх технічних засобів. Ці питання детально розкрито у наукових розвідках О. Чайковської та у фундаментальному дослідженні К. Фадєєвої [6]. Науковець обґрунтовує методологічні засади поєднання традиційних засобів навчання з інноваційними (мультимедіа-технології, Internet-технології, телекомунікаційні проекти, апаратно-програмні засоби: Hi-class, MBS – мультимедійні навчальні системи), розглядає музичні комп'ютерні програми (системи алгоритмічної музики, секвенсери, запис та цифрова обробка звуку, додаткові Plug-ins модулі обробки звуку, програмні емулятори синтезаторів та звукових модулів).

Зауважимо, що з появою технічних засобів і використанням їх у навчальному процесі виникла деяка складність і суперечливість у розвитку виконавського мислення музикантів естрадного напрямку, які більше акцентують увагу на прийомах репродукування музичних творів, а не на творчому переосмисленні, оригінальній виконавській інтерпретації. Наполягаємо на пропорційному застосуванні традиційних засобів навчання з інноваційними техніками («cover-version,

«overplay», прослуховування та запис композицій, гра під мінус і ін.).

Запропонована система підготовки музикантів-інструменталістів готує їх до: розуміння процесів стилістичного оновлення європейської музичної культури; до впливу української музичної традиції та існування її в сучасному музичному просторі.

Висновки. Підводячи підсумки зазначимо, що створення комплексів професійно-орієнтованих дисциплін, а саме: фах, творчий колектив, ансамбль, музично-теоретичний, сольо-ансамблевий практикуми, музична інтерпретація, мистецтво імпровізації, аранжування та інструментування музики, композиція, музична акустика, котрі об'єднані ідеєю що транслює музичну імпровізацію як спосіб музичного мислення, розробляються за допомогою традиційних підходів і новітніх освітніх програм є найбільш ефективною моделлю підготовки бакалаврів музичного мистецтва – артистів ансамблів, оркестрів, керівників творчих колективів. Трансформаційні процеси забезпечують мобільність студентів, надаючи їм можливість продовжувати навчання у провідних вищих навчальних закладах Європи, адаптуватися до швидкоплинних умов ринку праці.

Список літератури:

1. Воропаєва О. Джазінг як форма взаємодії академічного та «третього» пластів у джазі // Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства. – Х.: ХДУМ. – 2009.
2. Маркін Ю. Школа джазової імпровізації. – М., 2008. – 179 с.
3. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька: [Навч. посібник] / О.П. Рудницька – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 358 с.
4. Как учат музыке за рубежом. Сост., авт. предисл. Д.Дж. Харгривз, А.К. Норт. – М.: Издательский дом «Классика-XXI», 2009. – 208 с. (Серия «Мастер-класс»).
5. Чинаев В. «Открытое» сочинение и исполнитель (пути осмысления и звукового воплощения алеаторных композиций) // Музыкальное исполнительство и педагогика: сб. статей. – М.: Музыка. 1991. – С. 213-238.
6. Фадєєва К.В. Сучасні комп'ютерні технології у дослідженні музичної культури: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра мистецтвознавства: 17.00.03 / К.В. Фадєєва; Національна музична академія України ім. П.І. Чайковського. – К., 2009. – 38 с.
7. Фадєєва К.В. Музичні комп'ютерні технології в історичному та сучасному аспектах / Фадєєва К.В. // Мистецтвознавчі записки: Зб. наук. праць. – Вип. 24. – К.: Міленіум, 2013. – С. 15-23.

Пистунова Т.В.

Киевский национальный университет культуры и искусств

МУЗЫКАЛЬНАЯ ИМПРОВИЗАЦИЯ КАК СОСТАВНАЯ СИСТЕМА ПОДГОТОВКИ МУЗЫКАНТОВ-ИНСТРУМЕНТАЛИСТОВ В ВУЗЕ

Аннотация

Рассматриваются трансформационные процессы в системе музыкального образования. Акцентируется внимание на необходимости создания комплексов профессионально-ориентированных дисциплин, на детальном изучении взаимодействий современных процессов подготовки бакалавров музыкального искусства – артистов ансамблей, оркестров, руководителей творческих коллективов. Выделяется проблема внедрения сквозной подготовки с музыкальной импровизации как системы музыкального мышления, исполнительского мастерства, коллективного музицирования, творческой реализации музыканта-инструменталиста. Изучается ретроспективный взгляд на: импровизационные формы музицирования; внедрение инновационных образовательных технологий обучения; психолого-коммуникативный аспект; формирование системы ценностей профессионального музыканта.

Ключевые слова: образование, трансформационные процессы, музыкальная импровизация, исполнительство.

Pistunova T.V.

Kyiv National University of Culture and Arts

MUSICAL IMPROVISATION AS A COMPONENT OF MUSICIANS-INSTRUMENTALISTS TRAINING IN UNIVERSITIES

Summary

The transformation processes are considered in the system of music education. Attention is focused on the necessity for a range of professional-oriented courses on a detailed study of the interaction of new processes bachelors of music – artists' ensembles, orchestra, managers of creative groups. Singled out the problem of implementation of continuous training in musical improvisation as a system of musical thinking, performance skills, collective music making, and creative implementation instrumentalist musician. A study is a retrospective look at: improvised form of music; introduction of innovative educational technology training; psychological communicative aspect; forming of the system of values of a professional musician.

Keywords: education, transformation processes, musical improvisation, performance.